

VARFÖR ABDIKERADE KRISTINA?

Av fil. kand. EJNAR SKOGLUND

»Le plus grand des malheurs est d'être engagé dans un état au-dessus de ces forces.»
»On est plus heureux pour n'obéir à personne que pour commander au monde.»

(Christine, reine de Suède:
L'ouvrage du loisir.)

VARFÖR abdikerade Kristina och när började hon först tänka på att lämna tronen? De frågorna höra ihop och ha alltid sysselsatt både forskare och historiskt intresserade.

Många ha menat — och det har väl varit den egentligen populära uppfattningen — att drottningens slösaktighet gjorde hennes situation ohållbar; rikets finanser hade genom hennes donationer och slösande hovhållning råkat i ett så uselt skick att hon ej längre kunde finna någon utväg; då har hon lättsinnigt kastat bördan över på en annan, att bära den så gott han kunde.

Forskningen har emellertid aldrig kunnat stanna för denna uppfattning. Den har funnit att andra synpunkter än de ekonomiska varit de avgörande. Drottningens slöseri nådde ju också sin höjdpunkt först efter hennes första tronavsägelse. Böjelse för slöseri var Kristina medfödd. Hon kunde ej komma ifrån den. Denna hennes läggning talade klart emot att hon avsåg sig de större ekonomiska möjligheter hon som drottning ändå hade.

Huvudstriden har stått om den roll religionsskiftet spelat för tronavsägelsen. Nedlade Kristina kronan för att kunna övergå till katolicismen eller emedan hon tröttnat på regeringsbördan — fann sig alltför bunden av densamma? Var religionsskiftet huvudorsak till tronavsägelsen eller blott en medverkande orsak eller var det så, att vägen till Rom bara befanns vara den bästa reträttvägen?

Doktor S. I. Olofsson har icke i sin nyutkomna avhandling om »*Drottning Christinas tronavsägelse och trosförändring*» framlagt något nytt material eller bragt någon bevisning, som kan föranleda mig att frångå den uppfattning av drottningen och orsakerna till hennes tronavsägelse, vartill jag tidigare kommit och som jag här framlägger.

Självt har drottningen vid olika tidpunkter lämnat olika, mot varandra stridande uppgifter. Det är detta, som vållat historieforskarna huvudbry.

Den första av dessa uppfattningar hyllar i dess extremaste form professor Curt Weibull. Han fastslår, att Kristina abdikerade därför att hon sedan flera år var katolik. Därför hade hon också redan 1650 framtvungit Karl Gustavs val till arvfurste.

Till helt andra slutsatser har professor Nils Ahnlund kommit. Han finner, att »mycket synes tala för, att vi i brytningen mellan Kristinas politiska begåvning och hennes osäkerhet om sin förmåga att fylla tronens plikter ha att söka den djupaste förklaringsgrunden till abdikationen». Dock medger han, att trosfrågan kan ha haft en sekundär betydelse. Om tronföljdsvalet säger han: »Beslutet att försörja riket med en tronföljare mognade i jordmånen av den för hennes känsla kväljande konflikten med nationens allmänna önskan att snart se henne förmäld.» Men detta beslut hade icke kommit till stånd, om hon ej redan förut hade bestämt sig för att abdikera.

Weibulls bevisning är denna: den tidigaste antydningen om att Kristina har någon tanke på abdikation finna vi i en depesch från franske ambassadören Chanut till kardinal Mazarin av 23 april 1650. Det heter däri: »Man kan t. o. m. tänka sig om Kristina, att det någon gång fallit i hennes tankar att helt överlämna regeringen åt Karl Gustav och anförtro honom hela makten.» Detta skrevs, säger nu Weibull, kort efter det att Chanut själv och Cartesius »upplyst Kristina om den katolska läran och givit henne den första klarheten om dess sanning». Att hon 1650 låtit ständerna välja arvfurste har alltså berott på, att hon sedan ett halvår tillbaka i sitt hjärta var katolik och därför måste förbereda sin tronavsägelse.

Hur vet man då detta, att hon redan år 1650 var katolik? Enligt Weibull genom ett av Kristina mer än 17 år senare, den 30 aug. 1667, utfärdat intyg, att (Chanut och) Cartesius mycket bidragit till hennes »ärorika omvändelse». Realiter är det således på ett långt i efterhand kommet uttalande som Weibull grundar sin uppfattning. Det har dessutom tydlig propagandakarakter. Blott med den yttersta försiktighet kan det användas. Låt oss se hur det tillkommit och vad det säger.

Först innehållet. Det ställe, som Weibull åberopar, lyder så: »Nous certifions par ces présentes, qu'il a beaucoup contribué à notre glorieuse conversion, et que la Providence de Dieu s'est servie de

lui, et de notre illustre ami le Sieur Chanut, pour nous en donner les premières lumières, que sa grace et sa miséricorde achevèrent après à nous faire embrasser les vérités de la Religion Catholique, Apostolique et Romaine, — — —.»

Weibull översätter: »Och betyga vi genom detta vittnesbörd, att Descartes mycket medverkat till *vår ärofulla* omvändelse; Gud har i sin försyn begagnat sig av honom och hans berömde vän, le Sieur Chanut, för att härvid skänka oss den första klarheten och få oss att omfatta den apostoliska, romersk-katolska religionens sanningar. Guds nåd och barmhärtighet har sedan fullbordat verket.»

Men denna tolkning är icke korrekt. Och den har knappast varit möjlig att göra annat än utifrån en förutfattad mening. Den rätta betydelsen är ju denna: »Gud har — — — begagnat sig av Descartes och — — — Chanut för att härvid skänka oss den första upplysningen (de första kunskaperna). Hans nåd och barmhärtighet fullbordade efteråt verket, så att vi kommo att omfatta den apostoliska, romersk-katolska religionens sanningar.»

Kristina säger alltså *icke*, att hon redan 1650 omfattat den katolska religionen. Hon har endast fått en första upplysning om densamma, sådan den uppfattades av den för teologiska spörsmål ointresserade världsmannen Chanut och deisten Cartesius. Först vid en senare tidpunkt, som hon ej anger, ha »Guds nåd och barmhärtighet» fört henne till avgörelse.

Till yttermera visso några ord om dokumentets tillkomst historia.

År 1666 läto Cartesius' vänner och anhängare överföra hans jordiska kvarlevor från Stockholm till Paris, för att där i en kyrka bereda dem en värdig viloplats. Men att få tillstånd därtill kunde te sig ganska bekymmersamt. Filosofens skrifter voro sedan 1663 satta på index, »donec corrigantur». Därför vädjade hans vänner till framstående och inflytelserika personer, som känt honom närmare, om intyg om hans renlärighet. Sådana inkommo också från olika håll och befunnos tydligen under rådande konjunkturer tillräckliga. Midsommardagen 1667 kunde Cartesius' stoft med stor högtidlighet bisättas i kyrkan Sainte-Geneviève, med vars arkiv intygen sedan införlivades. Men bland de inkomna intygen var intet från drottning Kristina, som också anmodats och som man i främsta rummet räknat på. Sent omsider kom dock ett sådant, givet den 30 augusti. Varför dröjde drottningen och varför skrev hon sitt intyg nu, då hon visste, att det inte längre behövdes för sitt ursprungliga ändamål?

Kristina hade snart genom sin öppna världslighet, sin självrådighet och nyckfullhet blivit en besvikelse för påven och han hade icke kunnat dölja sin missbelåtenhet. Ett gott förhållande hade visserligen återställts, men drottningen förstod väl, att ville hon bevara det, så måste hon akta sig för att förarga påven. Och vad kunde väl ha förargat honom mera, än om hon öppet förklarade, att den filosof, vars skrifter han satt på index, varit ett huvudredskap för hennes övertygande om den katolska religionens sanning. Och dock, om hon verkligen haft klart för sig, att Cartesius haft en så stor betydelse för hennes övergång, hade inte då hennes heder fordrat, att hon ej dragit sig undan, utan genast givit honom den upprättelse, som situationen krävde, desto mera, som hon måste ha haft klart för sig, att stockholmsklimatet vintertid varit otjänligt för filosofen och att hon därför genom att kalla honom till sitt hov kanske varit orsak till hans förtidiga död.

Då vädjan från Cartesius' vänner nådde Kristina vistades hon i Hamburg, dit hon begivit sig för att söka ordna sina under Karl Gustavs krig derangerade affärer och sörja för en bättre förvaltning av sina underhållsländer. Från Hamburg företog hon i maj och juni 1667 en resa till Sverige. Hennes svenska resa hade emellertid slutat med besvikelse, ja, smälek. Hon hade blivit vägrad att medtaga sin präst och biktader. Detta betraktade Kristina som en dödlig skymf. Hellre än att skicka tillbaka sin präst beslöt hon att vända om med oförrättat ärende. Från Jönköping skrev hon 24 maj till konungen: detta förbud var en skymf, av vilken var och en annan än hon skulle ha känt sig grymt förolämpad. Men *hon förstod att vinna ära* och draga fördel *av allt som hände henne*, skulle hon, genom att nu vända om igen, visa Sverige och hela världen, att det icke funnes något gott eller något intresse i världen, för vilka hon ens för ett ögonblick ville låta beröva sig möjligheten att bekänna och utöva sin religion.

Kort efteråt nådde henne ett meddelande från regeringen, att hon t. v. skulle få besöka mässan i franska sändebudet Pomponnes hus, men endast under förevändning av visit hos honom. Detta försatte Kristina i raseri: »Skulle *jag* göra visit hos Pomponne! Om han föresloge mig något sådant, skulle jag låta piska honom, och det t. o. m. i hans egen konungs närvaro.» Uppenbarligen var det hennes *ära* det gällde, mera än hennes religion. Och hur hon nu än framställde det, så var återtaget snöpligt. Hon måste ha grubblat på något sätt att hävda *sin ära*.

Och snart erbjuder sig åt henne ett tillfälle att göra det. Under

hennes vistelse i Sverige har påven Alexander VII avlidit. Den 20:de juni (n. st.) valdes till hans efterträdare kardinal Giulio Rospigliosi, som antog namnet Clemens IX. Denne tillhörde hennes egen närmare umgängeskrets i Rom och delade hennes intressen för konst, litteratur och teater. Den 8:de juli får drottningen officiell underrättelse om valet och fem dagar senare ett handbrev från den nye påven själv. Den stora händelsen måste firas. Här har hon tillfället att för den protestantiska staden och världen demonstrera, vilken ära som rätteligen tillkommer påven och därmed också den kyrka som hennes kätterska fädernesland just nyss i hennes person visat en sådan missaktning. Drottningen vidtager genast förberedelser för den stora festen. Magistraten ber henne avstå från en demonstration som måste såra folkets känslor. Hon förser sig med vapen, krut och hagel. Den 25:te juli går festen av stapeln i hennes bostad med påvlig mäsas, åkompagnerad av kanonsalut. En fontän framför byggnaden sprutar vin åt folkmassan. Då det mörknar, tändas på en ställning, som rests på husets framsida, 600 lampor, ordnade så, att de visa påvens tiara och nycklar jämte orden: CLEMENS IX PONT. MAX. VIVAT. Folkmassan yttrar sitt missnöje, men är eljest länge relativt lugn. Men vinet verkar till slut, och just då drottningen ämnar gå till sängs krossas fönsterrutorna av ett stenregn. Sedan stormas portarna, som dock hålla stånd. Då oron fortsätter, låter drottningen skjuta skarpt, och flera personer dödas. I detsamma komma stadens egna trupper och folkmassorna skingras. Kristina tillskriver sig segern, men skymfen står kvar. Hon befaller beslag på hamburgska fartyg i hennes underhållsländers hamnar! Svenska regeringen ger kontraorder.

I denna situation ha vi att insätta Kristinas intyg om Cartesius' rättrogenhet. Ty vad det framför allt framhåller är Kristinas ära. *Hennes omvändelse är hennes ära*, och till den har Cartesius fått bidraga. Intyget ger för övrigt ingen antydning om vad Cartesius sagt. En sådan ger hon däremot tio år senare i ett mera lidelsefritt sammanhang, som icke dominerades av hennes egen äras krav. Vad hon då säger är detta: För den lätthet, med vilken hon övervann vissa svårigheter, som förut fjärrmat henne från katolicismen, hade hon att tacka något som Cartesius sagt. Får man döma härav, skulle hans hjälp ej ha varit av direkt positiv art. Den här icke gällt uppbyggande undervisning i läran. Cartesius skulle ha undanröjt, icke missuppfattningar, vållade av protestantiska prästers förklaringar, utan verkligen förefintliga stötestenar. Har han

förklarat, att man kunde vara god katolik utan att iaktta vissa vanliga bruk, såsom helgondyrkan och radbandsrabbel?

Att vad Cartesius sagt icke då haft någon avgörande betydelse för Kristina har hon visat genom den kallsinnighet, med vilken hon strax efter hans död talade om honom. Han behärskades, skrev hon till en av hans antagonister, filologen Salmasius, av den enda tanken att i Aristoteles ställe bli erkänd som filosofernas furste. Och han talade under sitt livs sista månader blott om sättet att förlänga livet. Bägge dessa intressen hade veterligen Cartesius, men Kristina tog honom icke på allvar vare sig som filosof eller som reformator på läkekonstens område. Han hade vid sin död ännu ej nått den stora berömmelse som filosof som han de närmaste åren därefter fick. Men Salmasius kallade hon till Stockholm, och åt Salmasius anförtrodde hon den för henne livsviktiga uppgiften att ge henne en skicklig läkare från Frankrike.

Man har all anledning betvivla, att detta dokument någonsin tillkommit utan drottningens behov att på ett särdeles kraftigt sätt framhålla det för henne ärorika i den omvändelse, som nyss i Sverige vållat henne så stor smälek.

Chanuts brev av april 1650 ger ingen ledning. En bättre utgångspunkt ger ett förtroligt brev av juni 1650 från Kristina till I. Vosius: »Ni vet hur det förargar mig att behöva använda min tid till annat än mina studier. — Tusen ärenden betunga mig, *sed dabit Deus his quoque finem*. — Gud göre mig en dag så lycklig att jag kan finna ro i Holland.» Alltså, första gången Kristina själv i klara ord talar om abdikation motiverar hon den med leda vid regeringsärendena och önskar att helt få ägna sig åt studier. Och hon vill söka ro i ett protestantiskt land.¹ Låt oss se vad övriga källor vittna.

Vid den första tronavsägelsen i augusti 1651 angav Kristina som motiv för sitt beslut omsorg om rikets bästa, hertigens bästa, sitt eget bästa. Landet behövde en man som regent, framhöll hon bl. a. — Senare, år 1654, då hon stod inför sin andra tronavsägelse, sade hon rent ut till engelsmannen Whitelocke, att hon som kvinna var olämplig (unfit) för regentens uppgift. — Själv saknade hon, förklarade drottningen vidare, både tillräcklig erfarenhet i och »lust för regementssakerne». Regeringsbördan hade därför blivit henne för tung. Hon ville »begiva sig till ro». En i sanning överraskande motivering från en om sin ära så ytterligt mån härskare

¹ K. Vitt. Hist. och Antikvitets Akad. Handl. Ny följd 13: 2 s. 65—67.

rinna som drottning Kristina! Hon, som visat så klart absolutistiska tendenser, förnekade intresse för regeringsärendena! Därmed satte hon ju, inför sina egna rådgivare, som hon så ofta lett efter sin vilja, sin egen regeringsduglighet i tvivelsmål. Man har en känsla av, att endast de mest tvingande skäl kunnat förmå henne till detta erkännande.

Men vid sidan av längtan efter ro antydde hon också andra orsaker, som hon ännu ej kunde yppa. Vad hon därmed menade är klart nog. Hon hade just i samma dagar sänt ett brev till jesuitordens general. Tanken på övergång till Rom föresvävade henne.

Och efter övergången till katolicismen hävdade drottningen officiellt, att hon försakat sin krona för sin katolska tros skull. Men den officiella framställningen hade givetvis i detta fall ett klart propagandistiskt syfte. Den utsade just vad situationen krävde. Ty Kristina hade klart för sig, att en konvertit ringaktades och misströddes av såväl forna som nya trosförvanter. Av dessa skäl avrådde hon i mars 1652 Fredrik av Hessen-Eschwege, Karl Gustavs svåger, från övergång till katolicismen. Han skulle akta sig, skrev Kristina, att ta ett steg, som han komme att ångra i hela sitt liv. Hans heder fordrade, att han förblev i den religion, i vilken han var uppfostrad. Detta skrev drottningen vid en tid, då hon övervägde, om hon själv skulle taga det steg, varifrån hon så ivrigt avrådde lantgreven. Kristina var åtminstone sedan föregående år fast besluten att abdikera, men ännu var således katolsk trosbekännelse ingen samvetssak för henne: hon kunde ju omöjlig vilja ge sin frände ett råd som blev honom till förtappelse. Måste vi icke då tro henne på hennes ord, då hon i samma brev skriver, att hon ger sitt råd såsom neutral, i det att hon tillhör en tredje menighet, som funnit sanningen, som står över och föraktar protestantiska och katolska lärdes trätor. Ingen av de bestående kyrkorna har sanningen, menar hon tydligen. Därför är det i och för sig likgiltigt, vilket kyrkosamfund man tillhör. Och då så är, bör varje man (och kvinna) av ära för sitt anseendes skull stå kvar i den kyrka i vilken han (hon) blivit född och uppfostrad.

Anslutningen till något visst yttre kyrkosamfund är, det kan man således konstatera, i mars 1652 för Kristina ingen trossak. Den är en äre- och lämplighetssak. Och då hon nu själv överväger en övergång till katolicismen, så måste hon ha tänkt sig att kunna ge den en sådan motivering, att den, i stället för att bli henne till smälek, länder henne till ära.

Detta är vad vi kunna läsa mellan raderna. Och då nu hennes

uppgifter från tiden före tronavsägelsen icke äro otvetydiga, så få vi nog till en början fortsätta att begagna den metoden, om vi vilja komma hennes verkliga, ursprungliga motiv på spåren. Vi skola se, om hon i obevakade ögonblick låter andra motiv skymta än dem som hon givit officiell sanktion. Kristina är allt för impulsiv för att ej ibland förråda sig, om verkligheten ej överensstämmer med hennes officiella förklaring.

Vi gå först till den påbörjade självbiografin. Där finna vi ett par synnerligen märkliga uttalanden: »Då ständerna efter konungens död kommo tillsammans, måste jag bestiga en tron, vars bördor såväl som plikter jag icke kände. Jag anade ej, vad en så förskräcklig (terrible) post förpliktade mig till. Jag visste inte, hur mycket det skulle kosta mig av vaka, svett och möda att göra mig värdig densamma.» På tal om sin mors uteslutande ur förmyndarregeringen skriver Kristina, att hennes mening var att kvinnor aldrig borde regera. Om hon själv gift sig och fått döttrar, skulle hon av kärlek till fäderneslandet ha berövat dem arvsrätten: »Ty att ge kvinnor arvsrätt är att förråda sitt land... Det är nästan omöjligt för en kvinna att rätt (dignement) fylla tronens plikter... Alla kvinnor jag har sett i historien och i livet som regerat eller låtsats göra det, ha gjort sig löjliga, somliga på ett sätt, andra på ett annat. Jag undantager icke mig själv, och jag ämnar i det följande påvisa min brist.» Men den utlovade fortsättningen kom aldrig.

Självbiografin är tillägnad Gud. Det är intet tvivel, att dess författarinna söker vara uppriktig, kasta alla falska hänsyn över bord. Det är också att observera, att Kristina 1650 icke ville ge Karl Gustavs kvinnliga ättlingar arvsrätt till tronen.

Samma uppfattning om kvinnans olämplighet för regentens uppgift framträder i Kristinas Tänkespråk.

Drottning Kristina upptog i sitt hov i Rom en frände på sidolinjen, greve Wasanau, konung Wladislaws son. Denne tycks ha haft ärelystna planer på att stiga högt i graderna genom krigstjänst eller tjänst vid något större hov. Drottningen avråder honom allvarligt. Med dylika poster följa stora omkostnader. Han är fattig. Och bör därför aldrig tänka på att kunna nå en ställning i världen som svarar mot hans börd. Bäst för honom är att gå i kloster, skriver Kristina. Utblottad på allt, som han är, kan han undgå förnedring endast genom att kasta sig i Guds armar. Vad han skattar så högt och så mycket längtar efter är för övrigt ingenting värt. »Om ni vore härskare över hela jorden, om ni hade

all glans, all ära, all storhet, all framgång, som världen kan bjuda, så skulle ni därför icke vara mera tillfredsställd än ni nu är. Av egen erfarenhet säger jag er: Ni skulle inte bli lyckligare, tvärtom, ni skulle ha bekymmer (chagrins) och förargelser (dégouts), som skulle vara värre än allt vad ni hittills provat på.» Ja, hon tillägger, att allt det goda som han åtrår blott tjänar till att väcka livsleda («göra livet lika outhärdligt som döden»).

Om tiden före freden i Brömsebro 13 aug. 1645 antecknar Kristina en gång på äldre dagar: »Drottningen blev dödssjuk av stor trötthet och av den flit, omtanke och möda hon ägnade ärendena.»

Studerar man Kristinas brev efter abdikationen skall man också finna, att det just är ro (repos, tranquillité, quiète), som för henne framstår som dess egentliga vinst. Men denna ro, detta sinneslugn, är icke någon trons vila. Hon tänker tydligen ej på någon andlig ro, som trosskiftet skulle ha skänkt henne. Hennes repos är liktydig med loisir — ledighet, frihet att leva som det behagar henne, frihet från en drottningens plikter och ansvar — men med bevarande av en drottningens anseende och värdighet. Vilket jubel i hennes röst, då hon 1655 skriver till Ebba Sparre: »Mina sysselsättningar äro att äta gott och sova gott, studera en smula, språka, skratta och se komedier och tillbringa tiden på ett angenämt sätt.» Hon är fri, fri, fri och glad!

I september året förut har den österrikiske fältmarskalken, greve Montecuccoli, som då vistades vid drottning Kristinas hov i Antwerpen, på detta sätt skildrat livet där: »Promenader, musik, teater och den förnäma värld, som från alla trakter samlas här för att hylla denna stora drottning, göra att Antwerpen kan liknas vid en av de lyckliga öar, som mitt i Oceanens svall njuta det ljuvaste *lugn*.» Då detta brev skrevs, stod Kristina ännu utanför »den allena saliggörande kyrkan».

De spontana vittnesbörden från Kristinas katolska tid ha svårt att förlikas med den förklaring till hennes tillbakaträdande som hon inför offentligheten låtit fastslå som den enda rätta. De frammana för oss en helt annan bild av henne själv som regerande drottning än den hon framställt för allmänheten. De visa oss henne dignande under ett ansvar och en börda, som bli henne för tunga, gripen av leda vid ett ok, som icke passar för hennes skuldor. Oavsiktligt ge de stöd för den uppfattningen att det dock var tidig regeringströtthet, som var den egentliga anledningen till hennes resignation.

Vad ha då de samtida akterna att säga? Ha vi några uttalan-

den av Kristina från hennes tidigare regeringsår, som ge vid handen, att hon börjat tröttna på regeringsbördan?

Under överläggningarna i riksrådet i februari 1649 om drottningens förslag att utse Karl Gustav till *arvfurste* förklarade hon, att hon övervägt saken i tre år. Och vid tronavsägelsen i augusti 1651, att hon »gått med dessa tankar om» i fem eller sex år. Båda uppgifterna hänvisa ungefär till nyåret eller våren 1646. Enligt dem skulle alltså Kristina så snart som ett år efter regeringstillträdet ha börjat tröttna och tänka på bördans överflyttande på andra skuldror.

Allt talar för att Kristina som myndigvorden drottning med både iver och intresse ägnade sig åt regeringsärendena. Riksmarsken Jakob De la Gardie skriver på våren 1645 därom till Axel Oxenstierna, som låg och fredsunderhandlade i Söderåkra: »H. M:t låter det sig högt vårda och haver mest dagligen varit i Rådet.» — »K. M:t låter på sin sida intet fattas, ville var och en så göra sin devoir skall näst Guds hjälp allting gå väl för sig.» — »H. M:t låter starkt arbeta på flottans utrustning.»

Ärelysten och medveten om sin begåvning gick Kristina till verket med stora förhoppningar. Hon ville utföra storverk. Hon ville regera själv, själv kunna bedöma allt. Men där fanns nu mycket smått, som i längden bara var tråkigt, som ej alls passade hennes läggning. Och hon har snart nog stått inför storpolitiska svårigheter, som hon inte bemästrade, som gått henne på nerverna. Hur hjälplöst villrådlig hon kunde känna sig ser man av ett par brev till Axel Oxenstierna av 20 och 24 juni 1645 rörande de danska fredsvillkoren. Hon ger med den ena handen och tar tillbaka med den andra. »Ty ser jag min lott vara sådan», skriver hon också, »att om något välbetänkt och flitigt görs av mig, så hava andra där äran av, men där något försummas, som borde tagas i akt av androm, måste skulden vara min.»

Hur Kristina i minnet uppfattat denna tid, tiden närmast före freden i Brömsebro, ha vi hört: hon blev dödssjuk av överanstängning genom sitt arbete med statsärendena. Osäkerheten inför det stora ansvaret tog på nerverna.

Mycket snart tillkom ett nytt irritationselement. Drottningen ansågs efter Norrköpings arvförening pliktig att gifta sig. Karl Gustav friade och ville ha svar. Hans frieri understöddes av Gyllenhielm, Kristinas högt skattade lärare Johannes Matthiæ och andra som stodo henne nära. För kusinen talade också drottningens

djupa tacksamhet mot hans föräldrar, som varit henne i mors och fars ställe. Hon uppskattade också hans betydande egenskaper. Men barndomskärleken hade slocknat. Hon var, av alla tecken att döma, starkt betagen i greve Magnus De la Gardie, som var förlovad med Karl Gustavs syster. Tanken på giftermål var henne motbjudande. Eljest behöll hon sin fördelaktiga uppfattning av kusinens duglighet, och Erik Oxenstiernas påstådda aspirationer på hennes hand våren 1646 höjde säkerligen Karl Gustavs allmänna aktier.

Drottning Kristina framhåller i sin självbiografi sin farbrors, riksamiralen Gyllenhielms, stora nit för det »kungliga huset». Hans nit har ej bara gällt drottningens person. Det har omfattat alla hans faders legitima ättlingar. Han ansåg att den pfalzgrevliga familjen enligt författningarna vid tronledighet hade anspråk på att i första hand komma ifråga till succession. Bestämmelserna voro bara litet oklara och behövde förtydligas. Övriga riksråd delade ej denna uppfattning. Då har riksamiralen sökt att vinna drottningen för arvsrättens utsträckande till hennes pfalzgrevliga kusiner. Av vissa uttalanden att döma synes han mycket tidigt ha framlagt sina synpunkter för drottningen. Men då han sannolikt hade kunskap om barndomskärleken mellan henne och Karl Gustav har han i en skrivelse av maj 1644 nöjt sig med att uppmana henne till att med det snaraste gifta sig, till successionens tryggande och förekommande av inbördes oroligheter. Efter Kristinas regeringstillträde har han uppmanat Karl Gustav, som då under Torstenssons befäl deltog i det tyska kriget, att skynda hem och tillvarata sina intressen. Möjligen har han fått anledning misstänka att drottningens känslor för kusinen höllo på att svalna. I en ny skrivelse till drottningen återupptar han sin gamla plan. Han uppmanar henne visserligen att tänka på att gifta sig och utpekar tydligt nog Karl Gustav som den lämplige kandidaten. Men för den händelse att hon ej vore villig att gifta sig eller då det kunde tänkas att äktenskapet bleve barnlöst, föreslår han, att hon behagade »arvföreningen renovera» och »dirigera successionen in på vissa linjer och familjer.» Gyllenhielm ville med andra ord i enlighet med sin gamla uppfattning få hela den pfalzgrevliga familjen förklarad arvsberättigad. På nyåret 1646, eller ungefär vid den tid, då Kristina 1649 och 1651 anger sig ha börjat överväga korande av arvfurste och tronavsägelse, har troligen detta Gyllenhielms förslag förelegat för henne. I alla händelser har hon fått sin uppmärksamhet fäst därpå att

själva R. F. icke är främmande för tanken på val av successor under konungs livstid.

Ännu har det dröjt, innan drottningen på allvar bestämt sig, men tanken är väckt och ligger och gror i hennes sinne. Helt kan hon dock ej gå med på riksamiralens synpunkter. Kristina ville lika litet som riksrådet i gemen erkänna att den pfalzgrevlige familjen hade några arvsrättigheter. Karl Gustav skulle ej ha några rättigheter utan endast hennes gunst och nåd att tacka för sin krona.

Troligen har drottningen redan vid 1647 års riksdag velat föreslå ständerna att välja Karl Gustav till arvfurste. Gyllenhielm har, säkerligen ej på eget bevåg, utarbetat ett förslag i ämnet att föreläggas hertigen. Men det har givetvis ej kunnat vinna dennes gillande. Endast giftermålet kan ge honom en inflytelserik ställning. En passiv roll som tronföljare åt en furstinna, som är yngre än han, är ingenting för honom. Då ständerna påminna om hennes giftermål, svarar drottningen att hon ej så hastigt kan fatta något beslut, men att hon »ville vara förtänt till att föreslå någre (= andra) medel i detta fallet till fäderneslandets konservation». Väl också för att göra Karl Gustav medgörligare låter hon ständernas utskott diskutera en blivande drottninggemåls ställning. Och resultatet blir, att drottningen skall behålla jura majestatis: hennes make skall icke bli konung, icke ha någon officiell myndighet vid hennes sida.

Ännu avvisar inte Kristina alla tankar på giftermål, men »hon lider då hon tänker därpå», skriver franske gesanten Chanut, som mer än de flesta har hennes öra och med vilken hon ofta talar förtroligt i frågor som intressera henne.

Drottning Kristinas ställning binder henne i olika avseenden på ett sätt, som hon känner sig i längden inte kunna stå ut med. I slutet av april 1647 blottar hon inför Chanut sin längtan efter frihet. Residenten har visat henne ett filosofiskt brev från Cartesius. Sedan hon läst det, säger hon: »Såsom detta brev visar mig honom och såsom *ni beskriver honom för mig* är mr. Descartes den lyckligaste av alla människor och hans ställning tyckes mig avundsvärd. — — — Jag föredrager mr. Descartes' lycka framför alla kronor i världen.» Chanut tvekar ej ett ögonblick om vad drottningen menar: det är ej hans filosofi, som hon avundas filosofen — den förstår hon inte så lätt — utan hans oberoende ställning, de fria villkor, under vilka han lever: »I mitt hjärta kan jag icke utan att ljuga motsäga henne: en enda dag i lugn och medita-

tion är mera värd än de år som vi leva i denna virvel av besök och skriferier, som tråka ut oss.»

Kort efteråt är Kristinas beslut fattat. Den 29:de maj 1647 skriver Chanut, att drottningen sagt honom, att hon beslutit att ej mera tänka på giftermål. Men detta beslut innebär, att hon måste låta välja en arvfurste, — och sedan abdikera! Ty hon vet väl, att Karl Gustav icke i längden kommer att vilja finna sig i en passiv roll. Och själv vill hon icke, så länge hon är drottning, ha någon medregent.

Av Chanuts bekanta »porträtt» från nyåret 1648 finner man, att drottningen under sina samtal med residenten älskar att för en stund liksom lägga kronan för sina fötter. Det var säkerligen ej blott en pose. Däri låg nog mera än även Chanut anade.

Den 28:de febr. 1654 skriver Kristina till Chanut, att hon tänkt på tronavsägelsen i åtta år och för mer än fem år sedan gjort honom delaktig av sina planer. Chanut svarar, att det var nära sex år sedan hon meddelat honom sin avsikt (icke att abdikera, men) att låta välja Karl Gustav till arvfurste. Detta för oss (till början av 1646 och) till senvåren eller försommaren 1648.

I juni 1648, kort före Karl Gustavs utresa till Tyskland för att övertaga chefskapet för Sveriges arméer, har Kristina med honom ett märkligt samtal, som låter oss se, varthän hon syftar. Hon lovar honom i två vittnens närvaro att vid nästkommande riksdag söka göra honom till Sveriges arvfurste. Hon kan ej försäkra honom om giftermål, men hon lovar honom att, vare sig hon gifter sig med honom eller ej, hon skall söka *befrämja hans lycka högre än han själv kan tänka eller åstunda*. Hertigen svarar, att han endast åstundar giftermålet. Blev det ej av, ville han aldrig återse Sverige. Men på sådant tal vill drottningen inte höra: Det vore bara fantasier; Gud Allsmäktig hade icke skapat honom till en privat person eller att bevista hushållet och att sitta på sin herr faders gods därute, utan hade destinerat honom till något högre. Hon visste också väl hans humör, att han inte skulle vara nöjd med ett sådant byte.

Kristina kände sin kusin. Hon visste, att han var ärelysten. Då hon sade honom, att Gud bestämt honom för något högre än att sitta på sin faders gods i Pfalz, kan det icke ha varit hennes mening att länge låta honom sitta överksam i sina svenska förlänningar. Då hon lovade honom att befrämja hans lycka högre än han själv kunde tänka eller åstunda, kan hon med dessa ord icke ha åsyftat den passiva roll som hon lät honom spela som

arvfurste. Hon kan ej ha åsyftat något annat än tronen. Hon måste ha varit bestämd för abdikation.

Nästa år blev Karl Gustav tronföljare och 1650 arvfurste. Senaten var ytterst motvillig, och även ständerna voro betänksamma vid övervägandet att drottningen kunde komma att gifta sig med någon annan än hertigen och riket därigenom bli begåvat med två rivaliserande furstehus. Men genom list och maktbud förmodde Kristina de motsträviga att böja sig. Hon medgav i riksrådet, att det var »ett exemplum sine exemplo», något alldeles enastående, som skedde. Men hon hade sina egna syften: »Min dessein har ingen vetat och kanske ingen vet honom i dag.»

Kristinas första »dessein» var tronavsägelsen — långt innan hennes tankar gingo till Rom. Vilket icke hindrar att, då hennes fantasi så småningom, vid sökandet efter lämplig reträttplats, kommit att syssla även med en eventuell religionsförändring, det torde ha varit just denna tanke, som föresvävade henne, då hon i riksrådet fällde ovanstående yttrande. Men från första början har hon sammankopplat arvfurstevalet med sin egen abdikation. Hon har sett det som ett medel till att själv kunna göra sig fri från »regements-sakerne».

Hur hennes tankar sedan kommo att gå till Rom, det är en annan historia.